

BARTOSZ JUSZCZAK

Uniwersytet Wrocławski

ORCID ID: 0000-0002-7058-0384

KONRAD RACHUT

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID ID: 0000-0002-3019-0592

Optymalizacja terminologii w międzynarodowej komunikacji specjalistycznej: wprowadzenie do problematyki

Optimisation of Terminology in International Specialised Communication: An Introduction to the Notion

Abstract

In the paper the authors attempt to shed light on the problems that occur in the process of international specialised communication, particularly within English, Russian and Polish global corporations. Accordingly, they highlight the link between the quality of specialised communication and the effectiveness of the ways in which global corporations operate. Since this link is mostly dependent on terminology, both the senders and receivers of specialised texts should understand and use it as similarly as possible. Therefore, the authors focus their attention on the specificity of specialised communication as contrasted with everyday communication, causes of the differences in the structure and content of terminology used in various countries, as well as on the strategies of optimisation of terminology at the level of international specialised communication.

Keywords: international specialised communication, communication problems, specialised language, terminology, optimisation and normalisation, terminological standards

W dobie dynamicznego rozwoju gospodarki międzynarodowej, a co za tym idzie komunikacji specjalistycznej (dalej - KS), która zachodzi na styku języków, kultur i dyskursów, można zauważyć problemy komunikacyjne. Dotyczą one werbalizowania wiedzy specjalistycznej i właściwego rozumienia

tekstów specjalistycznych. Nawiązując do postępującego zjawiska globalizacji i umacniającej się pozycji języka angielskiego, co ma także odniesienie do międzynarodowej KS, Maurizio Gotti wskazuje niektóre z aspektów procesu KS, które mogą stanowić wyzwanie dla jego uczestników:

Although all legal documents in all languages address [the same] issues, they do so in distinctive and also in overlapping ways, because of the different languages in which they are constructed and the cultural differences of the societies in question and of their legal systems. Indeed, legal terminology is so culture-bound (the reasons being at the same time historical, sociological, political and jurisprudential) that a satisfactory translation of all the legal terms of one text from one context to another is at times impossible. (Gotti 2004: 6)

Zasugerowane trudności komunikacyjne przyczyniają się do całkowitego braku zrozumienia lub znaczących nieporozumień w wymianie komunikatów pomiędzy specjalistami, co jest spowodowane rozbieżnościami wpisanymi w języki, kultury i dyskursy. Co istotne, z perspektywy naukowej ma to przełożenie zarówno na leksykografię i terminografię, jak również na działalność tłumaczeniową, które przecież wzajemnie czerpią ze swoich dokonań. Taki obraz rzeczywistości zdaje się sugerować konieczność wypracowania procedur, które dawałyby możliwość zoptymalizowania i znormalizowania międzynarodowej KS. W naszym rozumieniu dotyczy ona pośrednich i bezpośrednich kontaktów firmowych i obiegu informacji, które odbywają się pomiędzy przedsiębiorstwami zachodnimi, gdzie wypracowuje się większość przepisów, norm i procesów, a Europą Środkową i Wschodnią. Zakładamy, że takie procedury wpłynęłyby na poprawę funkcjonowania poszczególnych jednostek organizacyjnych, jak również ich konglomeratów - przedsiębiorstw krajowych i globalnych. Jednocześnie pragniemy podkreślić, że celem tego artykułu jest zbudowanie podstawy teoretycznej do planowanych badań empirycznych. Uzasadniamy to koniecznością usystematyzowania istniejącego zaplecza teoretycznego w literaturze anglo-, polsko- i rosyjskojęzycznej ze szczególnym uwzględnieniem stosowanej nomenklatury.

Nie ulega wątpliwości, iż efektywność pracowników przedsiębiorstw pozostaje w bezpośredniej korelacji z poziomem zrozumienia przekazywanych im komunikatów. Prowadzi to do proporcjonalnego zwiększenia korzyści na polu finansowym, kompetencyjnym, motywacyjnym i organizacyjnym. Na taką zależność zwraca uwagę Juliusz Bolek:

Każde przedsiębiorstwo powinno dbać o wysoką jakość komunikacji wewnętrznej. Dobrze i właściwie poinformowani pracownicy posiadają większą motywację, przez co lepiej pracują. Bez komunikacji wewnętrznej zaangażowanie załogi znajduje się na niskim poziomie, a w skrajnych przypadkach może dochodzić nawet do braku zrozumienia, na czym polega praca, jakie zadania należy wykonać i po co. (Bolek 2012: 137)

Korzyści płynące ze sprawnej komunikacji w przedsiębiorstwach, a także straty wynikające z zupełnego braku zrozumienia lub nieporozumień w jej ramach, w najdonioślejszy sposób dotyczą działalności prowadzonej w ramach przedsiębiorstw o zasięgu globalnym. Należałoby jednak rozważyć, które z branż faktycznie odczuwają konsekwencje wskazanych trudności komunikacyjnych, a w obrębie których nie mają one zastosowania ze względu, na przykład, na komunikację usprawnioną przy wykorzystaniu regulacji wewnętrznych. Warto podkreślić, że dotychczas w polskiej literaturze przedmiotu opisano problematykę roli jednojęzycznej komunikacji wewnętrznej i barier komunikacyjnych występujących, między innymi, w branży browarniczej (Staniewska, Żywiólek 2014), IT (Chomiak-Orsa, Kołtonowska 2016) i usługowej (Bednarska-Olejniczak 2014).

Zdaje się, że najmocniej wyrażają się one w komunikacji wewnętrznej¹ i zewnętrznej², która zachodzi w przedsiębiorstwach posługujących się językiem angielskim, polskim i rosyjskim. Jednym z przykładów unaoczniających nakreślone problemy są odrębne standardy terminologiczne, które kształtują proces KS – w krajach anglojęzycznych i Polsce specjaliści przestrzegają norm wypracowanych przez *International Organization for Standardization* (ISO), natomiast w krajach rosyjskojęzycznych przez *Межгосударственный стандарт* (GOST). Zestawiając je ze sobą można wykazać rozbieżności dotyczące warstwy terminologicznej, jak również problemy związane z zakresami znaczeniowymi terminów i z ich odniesieniem do rzeczywistości pozajęzykowej.

Źródeł tej sytuacji można szukać nie tylko w odmiennych kodach językowych i kulturowych, którymi dysponują i posługują się specjaliści w każdym kraju, lecz także w dysonansie pomiędzy kodami specjalistycznymi używanymi w ramach różnych dyskursów. W ogólnym ujęciu sprowadzają się one do trzech płaszczyzn pozostających w układzie hierarchicznym:

1. norm i ograniczeń prawnych,
2. wiedzy specjalistycznej,
3. języka specjalistycznego (dalej – JS) i terminologii.

Mając to na uwadze można uznać, że kod specjalistyczny sprowadza się do powiązania wiedzy specjalistycznej i sposobów jej werbalizowania za pośrednictwem terminologii specjalistycznej, a także innych środków językowych stosowanych w mówionych i pisanych komunikatach specjalistycznych. Różnice występujące pomiędzy poszczególnymi kodami specjalistycznymi wynikają między innymi z tego, że w każdym kraju obowiązują inne procedury, powstają różne produkty i usługi, a także realizowane są odmienne strategie dyskursywne. Aby taka KS mogła stać się skuteczna pomimo różnic występujących pomiędzy wspomnianymi sferami niezbędne jest wypracowanie wspólnego pola dla zaangażowanych w nią podmiotów.

Zrozumiałe jest, że trudne byłoby podjęcie działań prowadzących do unifikacji wiedzy specjalistycznej i strategii dyskursywnych, które regulują wytwarzanie i rozumienie komunikatów specjalistycznych przez specjalistów reprezentujących różne narody. Ma to także odniesienie do naturalnej asynchroniczności w stanowieniu systemów prawnych przez ustawodawców, a więc podmioty nadrzędne i niezależne. Z tego też względu wspomnianym wspólnym polem dla przedstawicieli różnych kręgów kulturowych, które wydaje się najbardziej podatne na takie dostosowania, jest język specjalistyczny na czele z terminologią.

Tutaj można wskazać przyczyny, dla których zarówno na gruncie anglo-, jak również polsko- i rosyjskojęzycznym funkcjonują organizacje, które obrały za cel normalizację terminologii specjalistycznej stosowanej zarówno w przestrzeni krajowej, jak i międzynarodowej. W tym kontekście Jerzy Pieńkos omawia *Międzynarodową Organizację Unifikacji Neologizmów Terminologicznych*, która została powołana do życia w 1982 roku przez Zygmunta Stoberskiego (Pieńkos 2003: 248-250). Jeden z postulatów tej organizacji, który w kontekście niniejszego artykułu okazuje się szczególnie istotny, brzmi następująco:

Umieędzynarodowienie terminologii specjalistycznej może ułatwić rozwój ekonomiczny wielu krajów. Jednym z ważnych czynników, umożliwiających rozwój ekonomiczny każdego kraju jest

1 Termin ten dotyczy komunikacji pomiędzy pracownikami/grupami pracowników na różnych poziomach i w różnych obszarach specjalizacji, które kształtują organizację przedsiębiorstw, kadre i realizowane projekty (Frank, Brownell 1989: 5-6).

2 Termin ten odnosi się do działań z obszaru public relations, marketingu i zarządzania (Welch, Jackson 2007: 180).

przecież szybki dopływ i międzynarodowa wymiana informacji, w tym naukowej i technicznej. [...] Znaczne przyspieszenie tych procesów niesie ze sobą zrozumiałość i jednoznaczność terminologii. (Pieńkos 2003: 249)

Z kolei w ramach *International Organisation for Standardization* (ISO) funkcjonuje komitet *ISO/TC 37 Terminology and other language and content resources*. Jest on określany mianem “komitetu horyzontalnego”, gdyż publikuje standardy, których przestrzegają pozostałe komitety techniczne w trakcie opracowywania norm mających na celu niwelowanie problemów natury terminologicznej. Regulacje te mają zasięg szerszy niż działalność ISO, ponieważ ze względu na bliską współpracę z gospodarką umożliwiają sprawne reagowanie na potrzeby wszystkich użytkowników terminów specjalistycznych, języka specjalistycznego i dokumentów je zawierających. Dla przykładu, komitet opracował standard ISO 860: 2007 *Terminology work — Harmonization of concepts and terms*. Zakres zadań wynikających z tego standardu został określony w sposób następujący:

This International Standard specifies a methodological approach to the harmonization of concepts, concept systems, definitions and terms.

This International Standard applies to the development of harmonized terminologies, at either the national or international level, in either a monolingual or a multilingual context. (ISO 860: 2007)

W Rosji istnieje *Российское терминологическое общество «РоссТерм»*, które zrzesza krajowych terminoznawców. Rezultatem jego działalności jest encyklopedia *Общее терминоведение: Энциклопедический словарь*, w którym opisano historię terminoznawstwa, sformułowano jego podstawowe zadania, a także wskazano nierozwiązane problemy i zaprezentowano sylwetki terminoznawców rosyjskich (Татаринов 2006: 4). Należy stwierdzić, że zrzeszenie to wydaje publikacje poświęcone teorii terminologii. W 1933 roku powstał w Rosji *Комитет научной терминологии в области фундаментальных наук Российской академии наук*, którego działalność dotyczy praktycznych problemów terminologicznych w KS. Od początku istnienia do 2000 roku komitet opublikował 118 kompendiów terminologicznych *Сборники рекомендуемых терминов* odnoszących się do różnych gałęzi nauki i techniki. W pierwszych wydaniach kompendiów znalazły się listy terminów w języku rosyjskim wraz z ich definicjami, natomiast od 1962 roku do każdego terminu rosyjskojęzycznego dobrano ekwiwalenty w języku angielskim, niemieckim i francuskim. Należy podkreślić, że w kompendiach tych umieszczone są zarówno terminy zalecane, jak i niezalecane, a także określone są strategie tworzenia związków wyrazowych zawierających te terminy (Иванов 1965: 9).

Istnienie takich organizacji świadczy o fakcie, że problem funkcjonowania terminologii w KS został dostrzeżony zarówno przez teoretyków, jak i praktyków. Jednakże ci drudzy często nie mają świadomości co do tego, że normy terminologiczne istnieją i że badania terminograficzne są prowadzone. Z tego względu przedsiębiorstwa często wypracowują własną nomenklaturę, a także określają zakres jej znaczenia i zastosowania. W porównaniu okazuje się, że każde stanowi “wyspę terminologiczną”, która nie jest zakotwiczona ani w ogólnokrajowych lub międzynarodowych standardach, ani w regulacjach przyjętych przez inne organizacje. Tego rodzaju wiedza wewnętrzna jest rozpowszechniana wśród pracowników przedsiębiorstw za pośrednictwem szkoleń, zebrań i paneli dyskusyjnych, na których określane są strategie komunikowania się na płaszczyźnie formalnej, na przykład w dokumentach firmowych, lub nieformalnej, to jest w komunikatorach lub poczcie mailowej. W obu przypadkach realizowana jest funkcja instruktażowa firmowej komunikacji wewnętrznej (Listwan 2004: 289).

Między innymi dlatego wyzwaniem dla wspomnianych organizacji jest wypracowanie takich regulacji, które stałyby się jednolite na poziomie międzynarodowym i zostałyby realnie uznane przez

specjalistów. Co prawda w toku badań poświęconych JS opracowano metody, które mogłyby przyczynić się do realizacji celów wyznaczonych przez opisane komitety, zaś w praktyce KS zasadniczo nie znajdują one odzwierciedlenia. Podkreślenia wymaga również ciągła ewolucja kodów specjalistycznych wykorzystywanych w tym hermetycznym procesie komunikacji zarówno w ramach, jak i poza przedsiębiorstwami globalnymi.

Oznacza to, że raz określone metody radzenia sobie z problemami w KS należy kontrolować, modyfikować i rozwijać dostosowując je do kierunku zachodzących zmian. Powinno to zostać uwzględnione w trakcie tworzenia narzędzia leksykograficznego, przy użyciu którego KS miałaby zostać zoptymalizowana, co dotyczy głównie możliwości jego aktualizowania. Trzeba zauważyć, że narzędzie to nie może być jedyną formą optymalizacji KS – w analogicznym stopniu musi to wpływać na komunikaty specjalistyczne. W badaniach KS kluczowa jest przecież praktyczna użyteczność wyników, co sugeruje potrzebę nawiązania współpracy pomiędzy podmiotami zajmującymi się badaniami KS a przedsiębiorstwami globalnymi, które realizują praktyczną KS w przestrzeni międzynarodowej. Z jednej strony, przedsiębiorstwa te mogą odegrać rolę podmiotów wskazujących prawdziwe trudności występujące w trakcie KS, z drugiej strony natomiast mogą dostarczyć materiału empirycznego, który wymaga optymalizacji w oparciu o przedstawione kryteria.

W przedsiębiorstwach globalnych działalność jest organizowana dzięki komunikacji, która odbywa się na różnych płaszczyznach z wykorzystaniem środków językowych pochodzących z obrębu danego kodu specjalistycznego. Jest to zależne od typu i celu podejmowanej komunikacji. W literaturze przedmiotu wyróżnia się trzy płaszczyzny KS, w których mogą uczestniczyć podmioty o różnym stopniu wyspecjalizowania:

1. specjalista – specjalista,
2. specjalista – niespecjalista (te dwa modele realizowane są w KS w przedsiębiorstwach globalnych),
3. specjalista – laik (Badziński 2019: 384).

Rozwijając zagadnienie płaszczyzn, na których odbywa się KS, warto także wskazać, że w ramach struktury wewnętrznej przedsiębiorstw dodatkowo wyróżnia się bardziej sprofilowane płaszczyzny komunikacji. Są one następujące:

1. komunikacja pomiędzy menedżerami zespołów, głównie dwukierunkowa,
2. komunikacja pomiędzy członkami konkretnego zespołu, dwukierunkowa,
3. komunikacja pomiędzy wykonawcami projektów w ramach konkretnego zespołu, dwukierunkowa,
4. komunikacja wewnątrz korporacyjna najwyższego szczebla, głównie jednostronna [tłum. BJ, KR] (Welch, Jackson 2007: 185).

Zróżnicowanie modelu KS jest zatem, jak widać, wprost uzależnione od uczestników tego procesu, posiadanej przez nich kompetencji, roli odgrywanej w tworzeniu i odbieraniu komunikatów specjalistycznych, a także zajmowanego stanowiska i indywidualnych sposobów posługiwania się kodem specjalistycznym. Wymiarem charakteryzującym się najwyższym poziomem wyspecjalizowania i stanowiącym największe wyzwanie dla uczestników jest układ specjalista – specjalista. Należy zauważyć, że w procesie KS kluczowy jest udział takich podmiotów, które powinny cechować się „znajomością konkretnej wiedzy specjalistycznej oraz języka specjalistycznego” (Zajac 2013: 38). Jak pokazuje

praktyka, poziom znajomości obu tych aspektów reprezentowany przez poszczególnych specjalistów może być nierównoważny nawet pomimo tego, że pracują oni w tej samej branży.

Za fundament KS należy uznać nierozzerwalną więź pomiędzy wiedzą specjalistyczną i medium jej wyrażania – JS, który funkcjonuje jako autosemantyczny system semiotyczny (Lukszyn, Zmarzer 2006: 13). Brak potrzebnej wiedzy specjalistycznej lub wystarczającej znajomości JS może wywoływać niepowodzenia w przekazywaniu informacji i w realizacji celu illokucyjnego. Konsekwencje z tego płynące potrafią być znacznie poważniejsze niż w przypadku komunikacji niespecjalistycznej. Może to spowodować chociażby znaczące straty finansowe i wizerunkowe. Dodatkowo wszelkie zaburzenia komunikacyjne mogą negatywnie wpływać na realizację celów przedsiębiorstw wyróżnionych przez Mary Welch i Petera R. Jacksona, do których należą:

1. współtworzenie takich relacji wewnętrznych, w które są zaangażowani pracownicy,
2. promowanie pozytywnego poczucia przynależności u pracowników,
3. rozwijanie świadomości odnośnie do zachodzących zmian środowiskowych,
4. rozwijanie zrozumienia ewolucji celów organizacji w odpowiedzi na zmiany środowiskowe lub w oczekiwaniu na nie [tłum. BJ, KR] (Welch, Jackson 2007: 188).

Co istotne, interesujący nas model KS, a mianowicie ten zachodzący na płaszczyźnie specjalista – specjalista, również nie jest doskonały, zwłaszcza jeśli rozpatrywać go w perspektywie międzynarodowej. Justyna Zajac zaznacza za Ewaldem Reuterem, że „nadal można zauważyć pewne trudności, które mogą przełożyć się na nieścisłości w badaniach. Otóż porozumiewający się ze sobą specjaliści nie zawsze „są sobie równi”” (Zajac 2013: 36). Na arenie międzynarodowej trudności te wynikają z nierównoważnych baz terminologicznych, definicji i konceptów za nimi stojących, a także norm, nakazów i zakazów zakorzenionych w systemach prawnych rozwijających się niezależnie od siebie. Wspomniane nierówności występujące pomiędzy specjalistami niewątpliwie zasługują na zainteresowanie badawcze, gdyż wskazanie przyczyn ich powstawania, zidentyfikowanie obszarów występowania, a także opracowanie potencjalnych rozwiązań mogłoby przyczynić się do skrócenia dystansu komunikacyjnego.

Zasadnicze dla niniejszych rozważań jest przybliżenie terminu JS i określenie jego cech konstytutywnych. JS – uznawany za podstawowe narzędzie komunikacji w przedsiębiorstwach globalnych – pod względem swojego zakresu definicyjnego i funkcjonalnego jest konstruktem złożonym, co potwierdza fakt, że w literaturze przedmiotu występuje w rozmaitych wariantach nazewniczych i znaczeniowych. Łukasz Karpiński podkreśla, że dublety nazewnicze stanowią terminy: *technolekt*, *język fachowy*, *subjęzyk specjalistyczny*, a także *JCS – język dla celów specjalistycznych* i *LSP – Language for Specific Purposes* (Karpiński 2017: 119). Podobny problem występuje na gruncie języka rosyjskiego, gdzie wyróżnia się następujące dublety nazewnicze: *профессиональный язык*, *профессиональный подъязык*, *профессиональный диалект*, *профессиональная речь*, *профессиональный стиль* i *специальный язык* (Малюга 2011: 133). Warto również dodać, że definicje stojące za wskazanymi pojęciami są w przeważającej mierze zbieżne, co po raz kolejny stanowi wskaźnik braku jednolitej i ogólnie przyjętej polityki terminologicznej.

Należy stwierdzić, że JS jest definiowany jako konstrukt, który składa się z „leksykonu, którego podstawę stanowi określony system terminologiczny i własne reguły wprowadzania jednostek terminologicznych do tekstu, czyli [posiada on] własną składnię kognitywną, określającą strukturę makroznaków” (Lukszyn, Zmarzer 2006: 13). System ten, z jednej strony, cechuje się ograniczonością w stosunku do języka podstawowego w zakresie funkcjonalnym, co oznacza, że pozbawiony jest środków

językowych wyrażających ekspresywność, apelatyność i wolicjonalność. Z drugiej zaś strony posiada on wiele cech gwarantujących właściwe przekazywanie i rozumienie komunikatów. Należą do nich: wyrazistość, ekonomiczność, obiektywność, anonimowość i pojęciowość (Боднар 2014: 35). Cechy te pozwalają stworzyć właściwą relację pomiędzy JS i jednostkami jego wyrażania a rzeczywistością pozajęzykową. Dają one możliwość nadania bezbłędnego przekazu wiedzy specjalistycznej przy zachowaniu ekonomii językowej. Uwzględniając powyższe należy jednak zaznaczyć, że podstawowymi funkcjami JS, jak twierdzi Jerzy Lukszyn i Wanda Zmarzer (Lukszyn, Zmarzer 2006: 13), są:

1. poznawczość (rola prymarna) - forma poznania i opanowania świata pozajęzykowego i wiedzy,
2. komunikatywność - wymiana wiedzy specjalistycznej,
3. instrumentalność - odgrywanie roli narzędzia pracy specjalistów.

Definiując termin JS i wskazując na jego najważniejsze wyznaczniki, Ł. Karpiński, podobnie jak J. Lukszyn i W. Zmarzer, w pierwszej kolejności zwraca uwagę na płaszczyznę leksykalną konstytuującą ten szczególnie kod językowy: „to (pod)zbiór elementów słownictwa, składni i wyznaczników spójności tekstowej, pozwalających tworzyć określone typy tekstów” (Karpiński 2017: 119). Na znaczącą rolę terminologii jako podstawy JS zwracają również uwagę lingwiści rosyjscy. Elena Maliuga zaznacza: “[п]рофессиональный язык имеет специфический грамматический строй, его отличительной чертой становится лексико-фразеологический состав” (Малиуга 2011: 134). Natomiast w opracowaniach anglojęzycznych terminologia uznawana jest za podstawową różnicę pomiędzy językiem naturalnym a specjalistycznym: “The most prominent difference of special languages compared to the general language lies in their terminology, which very often consists of words derived from other languages such as Latin or Greek” (Gnutzmann 2009: 519).

KS bez wątpienia stanowi podstawę funkcjonowania każdego przedsiębiorstwa. Jak już zauważyliśmy, jej jakość ma przełożenie na efektywność koordynacji procesów odbywających się w przedsiębiorstwach globalnych. Niezwykle ważną rolę w KS odgrywa spójność semantyczna tekstów stanowiących formę realizacji JS zarówno z perspektywy nadawcy, jak i przede wszystkim odbiorcy. W ramach tych rozważań należy przywołać następujące założenia teoretyczne:

1. Komunikacja specjalistyczna odbywa się między konkretnymi specjalistami reprezentującymi określoną dziedzinę, z reguły poprzez konkretne teksty specjalistyczne.
2. Każdy konkretny tekst specjalistyczny został wytworzony przez konkretnego specjalistę:
 - a) dzięki jego językowi specjalistycznemu,
 - b) w celu wyrażenia jego wiedzy specjalistycznej.
3. Wyrażenie konkretnej porcji wiedzy specjalistycznej to przypisanie konkretnemu tekstowi specjalistycznemu określonego znaczenia.
4. Rozumienie konkretnego tekstu specjalistycznego to rekonstrukcja określonego znaczenia (wiedzy specjalistycznej) przypisanego temu tekstowi specjalistycznemu przez jego twórcę (nadawcę-specjalistę).
5. Tworzenie i rozumienie tekstów specjalistycznych dokonuje się w odniesieniu do:
 - a) kontekstów wewnętrznych nadawcy i odbiorcy tekstu specjalistycznego,
 - b) kontekstu zewnętrznego (Zając 2013: 37).

Jak wynika z przytoczonych definicji wywodzących się z różnych tradycji lingwistycznych, zakresy znaczeniowe terminu JS są porównywalne, a cechą szczególną JS stanowi swoista terminologia (por. Tomaszczyk 2017). Na tle słownictwa języka podstawowego odznacza się ona posiadaniem rozmaitych

zakresów semantycznych, co wyraża się w fakcie, że odrębne dziedziny wiedzy i branże często dysponują terminami identycznymi z punktu widzenia ich struktury, które różnicują się w sferze definicyjnej. Ciekawym przykładem tego zjawiska w ujęciu jednojęzycznym, a także w sferze międzyjęzykowej, jest termin *translacja*. Używa się go w różnych dziedzinach wiedzy począwszy od nauk biologicznych, matematycznych, a na lingwistycznych skończywszy:

pl. 1. 'przekład, tłumaczenie'; 2. 'jeden z etapów biosyntezy białka w komórce' (Słownik Języka Polskiego).
ros. 1. 'проведение внестудийных радио- и телепередач (с места событий: из театров'; 2. 'перенос физического или математического объекта' (Большой Энциклопедический словарь).

ang. 1. 'the process of changing something that is written or spoken into another language'; 2. 'the process of changing something into a different form' (Oxford Learner's Dictionaries).

W ramach języków słowiańskich przykład ten może być, jak się zdaje, wskaźnikiem faktu, że terminologia funkcjonująca w ich obrębie ma szerszy zakres znaczeniowy w porównaniu z językiem angielskim. W polszczyźnie wyróżnia się wszak co najmniej cztery znaczenia tego terminu, w ruszczyźnie siedem, natomiast w angielszczyźnie trzy, które są ze sobą skorelowane. Warto zauważyć, że zjawisko to może stać się asumptem do dalszych badań ze względu na powszechność, a także konsekwencje. Ponadto JS podporządkowuje się obowiązującym standardom terminologicznym - w szerszej perspektywie mogą być one traktowane jako „organizatorzy” wiedzy specjalistycznej, a także procesu jej wymiany pomiędzy podmiotami wyspecjalizowanymi.

Okazuje się więc, że zjawisko zróżnicowania semantycznego charakteryzujące terminologię, jak również konceptosfery specjalistyczne, prowadzi do powstawania nieścisłości w trakcie KS, zwłaszcza w zakresie międzyjęzykowym. W poszukiwaniu rozwiązania tego problemu przy pomocy wielojęzycznego narzędzia leksykograficznego istotne jest kierowanie się wskazówkami wypracowanymi na gruncie terminografii, które, jak można zaobserwować, w przeważającej mierze mają charakter postulatyczny. Chodzi tu o zasady wypracowane przez J. Lukszyną i W. Zmarzer polegające na:

1. adekwatnym ograniczeniu zbioru terminologicznego w słowniku,
2. zasadzie systematyzacji terminologii,
3. zasadzie międzyjęzykowej harmonizacji terminologii. (Lukszyn, Zmarzer 2006: 134)

Poza wymienionymi wyżej zasadami przy tworzeniu narzędzia leksykograficznego należy zwrócić uwagę na aspekty, które służą normalizacji terminologii. Praktyka translatorska pokazuje, że w wielu przypadkach to właśnie tłumacze są twórcami nowych terminów, które często są nieadekwatne w odniesieniu do JS lub dublują istniejące terminy. Dlatego też szczególną uwagę należy zwrócić na jakość i zakres istniejących baz terminologicznych, dokonać ich wnikliwej rewizji i w razie konieczności wprowadzić korekty. Optymalizację tę można zrealizować opierając się na zasadach wskazanych przez J. Pieńkosa:

1. powszechności - korzystaniu z terminologii przyjętej i używanej w środowisku,
2. międzynarodowości - wykazywaniu zgodności źródłosłowu z terminem międzynarodowym,
3. rodzimości - opieraniu terminów na źródłosłowie rodzimym,
4. adekwatności - termin odpowiada swojemu zadaniu i funkcji,
5. jednorodności - tworzeniu terminów składających się ze źródłosłowów jednorodnych,
6. jednoznaczności - wystrzeganiu się homonimów,
7. jednomanowości - przyporządkowywaniu jednego pojęcia do jednego terminu,
8. operatywności - łatwej przyswajalności i prostocie użycia,

9. reproduktywności - termin jest podstawą do procesów derywacji. (Pieńkos 2003: 236–238)

W anglojęzycznym poradniku *Guide to Terminology* zamieszczone zostały analogiczne zasady tworzenia terminów, ich używania, a także opracowywania definicji, które są oparte na międzynarodowych standardach ISO 704, 860 i 10241 (Suonuuti 2001: 10). Są to rekomendacje związane z doбором i strukturą terminów:

Any term chosen for a concept shall be linguistically correct, i.e. follow the norms of the language in question. A term should preferably also reflect some of the characteristics of the concept, be short and permit the formation of derivatives. (Suonuuti 2001: 31)

W powyższym ekscerpcie omawiane są: poprawność terminów w obrębie konkretnego języka, konieczność odzwierciedlania specyfiki konceptu nazywanego przez termin, unikanie przesadnego rozbudowywania struktury terminów, a także umożliwienie tworzenia derywatów w oparciu o termin podstawowy. W poradniku tym Heidi Suonuuti odnosi się także do problemu występowania dubletów terminologicznych:

If several terms are used to designate a concept, it is recommended that only one term be selected as the preferred one. In exceptional cases, it may be necessary to adopt more than one preferred term. The other synonyms, including abbreviations, should be listed as admitted or deprecated synonyms. (Suonuuti 2001: 31)

Autorka podkreśla również rolę harmonizacji systemów konceptualnych i terminologicznych w ramach jednego języka i w ujęciu międzyjęzykowym. Zastrzega się jednak, iż najpierw powinna ona zostać przeprowadzona w ramach pierwszego systemu, a następnie drugiego. W Rosji podobne wymagania dotyczące struktury, jakości, funkcji i zakresu znaczeniowego terminów mają charakter urzędowy, co zostało poświadczane w dokumencie Federalnej Agencji Regulacji Technicznych i Metrologii *Разработка стандартов на термины и определения*. Regulacje te określają właściwą strukturę, semantykę, a także funkcję terminów i związków wyrazowych traktowanych również jako termin, sposoby tworzenia nowych terminów oraz wymagania im stawiane, do których należą: zgodność terminu i pojęcia, systemowość, ekonomiczność, potencjał derywacyjny i poprawność językowa (*Разработка стандартов на термины и определения*).

Mając powyższe na uwadze chcemy podkreślić, że omówione propozycje zmian, które będą dopracowywane w kolejnych publikacjach, mogą mieć potencjał, aby w zadowalający sposób odpowiedzieć na problemy JS i międzynarodowej KS. Przede wszystkim mogą pozytywnie wpłynąć na eliminację błędów komunikacyjnych w przedsiębiorstwach globalnych, które wynikają z rozbieżności występujących nawet pomiędzy pokrewnymi kulturami, językami i systemami prawnymi w zakresie KS i jej części składowych. Szczególną uwagę należy zwrócić na JS w kontekście globalnym, jako że występują tu rozbieżności w definiowaniu i zastosowaniu terminów na płaszczyźnie różnych języków i kultur. Na zaobserwowane błędy w KS i nierozzerwalnym z nią JS w przedsiębiorstwach wpływają:

1. wieloznaczność międzyjęzykowa/międzykulturowa, a więc pozorna synonimia terminologiczna,
2. używanie innych terminów do nazywania tych samych lub podobnych konceptów specjalistycznych,
3. brak terminów wynikający z braku tych samych lub podobnych konceptów specjalistycznych;

4. przenoszenie terminów z jednego języka do drugiego pomimo braku odpowiadających im konceptów specjalistycznych.

Bez względu na rozbieżności występujące pomiędzy specjalistami, dyskursami specjalistycznymi i regulacjami KS musi zachodzić na tle odmian narodowych i lokalnych JS. Za pośrednictwem KS budowana jest podstawa merytoryczna, która kształtuje wszystkie procesy niejęzykowe odbywające się w przedsiębiorstwach globalnych. Do tego odnoszą się M. Welch i P. R. Jackson, koncentrując się na powiązaniu KS i zaufania pracowników przedsiębiorstw, które przekładają się na poziom zaangażowania w powierzone im zadania:

It could be argued that communication leads to trust and understanding of strategic direction. If internal stakeholders do not understand their organisation's strategic direction, they cannot be committed to it and may be reluctant to trust it or their senior managers. Taken together, the four goals equate to an overall objective of engaging employees with their jobs and their organisations. (Welch, Jackson 2007: 190)

W związku z powyższym należy stwierdzić, że dążenie do tego, aby procesy realizowane przez przedsiębiorstwa okazywały się dochodowe, sprawne i bezprzestojowe, musi być podparte koordynacją działań jednostek organizacyjnych, które wchodzi w ich skład. Jedną z form tej koordynacji jest normalizacja kodów specjalistycznych, którymi posługują się poszczególne jednostki organizacyjne. Można więc uznać, że poziom lokalny KS jest nie mniej istotny niż poziom globalny. Pracownicy każdej z jednostek są zanurzeni w kontekście własnej działalności, co wynika z wąskiego wyspecjalizowania i sporadycznego aktualizowania kompetencji dotyczących pozostałych branż, a w konsekwencji posługują się oni hermetycznymi odmianami JS. W sytuacji, gdyby członkowie poszczególnych jednostek komunikowali się wyłącznie we własnych JS, to straciliby oni możliwość nawiązania porozumienia. Przedsiębiorstwa globalne stanowią układy naczyń połączonych – chociaż przez większość czasu poszczególne jednostki organizacyjne działają w odosobnieniu, to w celu uregulowania ich pracy niezbędne jest komunikowanie się przy wykorzystaniu wspólnego kodu specjalistycznego. W tym ujęciu cel nadrzędny stanowi wymiana wiedzy i doświadczenia przy wykorzystaniu takich środków językowych, które będą zrozumiałe dla wszystkich uczestników KS niezależnie od ich specjalizacji.

W przypadku uzmysłowienia sobie tego stanie się możliwe nadawanie komunikatów wpływających na odbiorców w sposób zgodny z intencjami nadawcy. Dotyczy to zarówno komunikacji w układzie zwierzchnicy-podwładni, jak i w układzie współpracownicy-współpracownicy. Dzięki temu rośnie gwarancja właściwego realizowania poleceń w ramach układu pierwszego, a także równomiernego rozdysponowywania zadań w ramach układu drugiego. W szerszym ujęciu omawiają to M. Welch i P. R. Jackson:

De Ridder (2004, p. 20) argues that good quality, effective task communication is crucial to creating commitment while good quality non-task communication is vital to creating trust. Literature on the role of trust in internal communication has been subject to recent in-depth review by Sparrow and Cooper (2003, pp. 2-3, 99, 103) who emphasise its role as a dimension in the social climate of organisations, highlight the role of trust as a precursor to commitment, and note that low levels of trust are associated with poor communication. This could imply that quality communication creates trust, that trust is an aspect of social climate and that consequently, communication creates climate. (Welch, Jackson 2007: 190)

Wobec tego JS pełni funkcję nie tylko medium, które umożliwia dzielenie się wiedzą specjalistyczną, lecz przede wszystkim narzędzia ustanawiającego i regulującego sposób działania pracowników przedsiębiorstw globalnych. Należy uznać, że to właśnie od poprawności jego użycia w KS zależą efekty projektów realizowanych w ramach przedsiębiorstw globalnych.

W ujęciu kognitywnym JS uwaga jest skupiona na relacji występującej pomiędzy conceptosferami specjalistycznymi funkcjonującymi w różnych krajach a środkami językowymi, przy pomocy których są one werbalizowane. Należy pamiętać, że ogólnonarodowa conceptosfera specjalistyczna jest konstruktem abstrakcyjnym – pamiętając o istnieniu idiolektów specjalistycznych należy przyjąć, że każdy specjalista dysponuje conceptosferą o innej strukturze i zawartości. Jednoznacznie postuluje to S. Grucza, stawiając akcent na subiektywności każdego poziomu wchodzącego w skład kodu specjalistycznego:

Na określenie rzeczywistych języków specjalistycznych (konkretnych) specjalistów będę, w analogii do wyrażenia „idiolekt”, używał określenia „idiolekt specjalistyczny”. Teraz można powiedzieć, że rzeczywiście istnieją wyłącznie idiolekty specjalistyczne, czyli konkretne języki specjalistyczne konkretnych specjalistów, że są one specyficznymi właściwościami (współczynnikami) ich mózgów, że idiolekty specjalistyczne są immanentnymi, integralnymi i konstytutywnymi właściwościami konkretnych rzeczywistych specjalistów, że wreszcie są one pewnymi specyficznymi zakresami wiedzy konkretnych specjalistów, oraz że rzeczywiste języki specjalistyczne nie są żadnymi bytami autonomicznymi. (Grucza 2010: 50)

Powyższe refleksje S. Guczki pozwalają uznać, że indywidualne conceptosfery specjalistyczne różnią się między sobą. Ma to miejsce pomimo tego, że środki językowe, dzięki którym są one werbalizowane, pozornie mogą być podobne lub nawet identyczne. Wynika to z faktu, że każdy specjalista wypracowuje kompetencję w oparciu o subiektywne postrzeganie rzeczywistości specjalistycznej, w której funkcjonuje. Gdyby więc porównać conceptosfery różnych specjalistów, to można byłoby dostrzec niejednolity poziom szczegółowości informacji. Co więcej, podobnie jak terminy specjalistyczne, koncepty im przypisane funkcjonują w układzie hierarchicznym, co oznacza, że koncepty podrzędne grupują się pod parasolem konceptów nadrzędnych. Można w tym miejscu dostrzec pełną analogię do aspektów kognitywnych języka naturalnego. Zastrzeżenie dotyczy zaś potencjału konotacyjnego terminów specjalistycznych, jako że ich zadanie nie polega na uruchamianiu kreatywności użytkowników. Pozostaje to w zgodzie z wcześniejszą uwagą, zgodnie z którą terminy nie służą do wyrażania stanów emocjonalnych użytkowników.

Warto zwrócić uwagę, że na koncepty specjalistyczne składają się nie tylko definicje słownikowe poszczególnych terminów, lecz także konteksty ich użycia (wszelkie komunikaty specjalistyczne), ustabilizowane związki wyrazowe, a także wiedza i wyobrażenia dotyczące ich denotatów lub desygnatów. Definicja kognitywna terminów specjalistycznych charakteryzuje się zatem znacznie szerszym zakresem znaczeniowym niż klasyczna definicja słownikowa. W oparciu o to można zauważyć, że każdy z użytkowników terminów specjalistycznych może posługiwać się nimi w odmienny sposób, co ponownie zwraca uwagę na konieczność znormalizowania zarówno ich struktury, semantyki, a także użycia w kontekście. Opracowanie użytecznego narzędzia leksykograficznego wymaga uświadomienia sobie, że istotna jest nie tylko semantyka terminów specjalistycznych, lecz także wszelkie korelacje, w które wchodzi one zarówno z rzeczywistością pozajęzykową, jak i z innymi terminami specjalistycznymi.

W ramach podsumowania niniejszego artykułu należy podkreślić doniosłą rolę, którą odgrywa bezproblemowa komunikacja specjalistyczna w działaniach podejmowanych przez przedsiębiorstwa osiągujące globalny sukces. Normalizacja i optymalizacja języka specjalistycznego na poziomie międzynarodowym

ze szczególnym uwzględnieniem warstwy terminologicznej niewątpliwie ograniczyłaby częstotliwość i konsekwencje zachodzących nieporozumień. Warto też zauważyć, że zoptymalizowania wymaga terminologia stosowana w publikacjach naukowych związanych z tą problematyką. Wprowadzenie tego rodzaju zmian miałooby przełożenie na zwiększenie dochodów przedsiębiorstw, sprawność wytwarzania produktów i świadczenia usług, ale też na poprawę relacji pomiędzy pracownikami i pracodawcami.

Aby to osiągnąć, niezbędne jest opracowanie standardów międzynarodowych dotyczących terminologii, które byłyby przestrzegane przez specjalistów niezależnie od reprezentowanej branży. Standardy te byłyby wprowadzane w życie zarówno za pośrednictwem wielojęzycznego narzędzia leksykograficznego jako systemu abstrakcyjnego, lecz także poprzez realne komunikaty nadawane i odbierane przez specjalistów. Wprowadzenie tego celu w życie na satysfakcjonującym poziomie jest zależne od koordynacji działań normalizacyjnych dotyczących JS, doinformowania wszystkich podmiotów zaangażowanych w KS, jak również od stworzenia profesjonalnie zaprojektowanego i przyjaznego użytkownikom systemu, który stanowiłby uniwersalne źródło rekomendacji terminologicznych.

Bibliografia

- Badziński, Arkadiusz (2019) „Dyskurs w domenie języka specjalistycznego medycznego uwagi dla tłumaczy i dydaktyków przekładu”. [W:] *Rocznik Przekładoznawczy*. T. 14; 381–397.
- Bednarska-Olejniczak, Dorota (2014) “Marketing wewnętrzny w przedsiębiorstwie usługowym”. [W:] *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* 353; 68–79.
- Bolek, Juliusz (2012) „Efektywne wykorzystywanie klasycznych i nowoczesnych narzędzi komunikacji wewnętrznej przez przedsiębiorstwo”. [W:] Wiesław Harasim (red.) *Zarządzanie kapitałem intelektualnym w organizacji inteligentnej*. Warszawa: Wyższa Szkoła Promocji; 133–151.
- Chomiak-Orsa, Iwona, Alicja Kołtonowska (2016) “Metody i narzędzia rozwiązywania problemów komunikacji w relacji IT-biznes w projektach informatycznych”. [W:] *Informatyka Ekonomiczna* 3, 41, 2016; 28–40.
- Frank, Allan, Brownell, Judi (1989) *Organizational Communication and Behaviour: Communicating to Improve Performance*, Orlando: Holt, Rinehart and Winston.
- Gnutzmann, Claus (2009) 19. *Language for specific purposes vs. general language. Handbook of Foreign Language Communication and Learning*, edited by Karlfried Knapp and Barbara Seidlhofer. Berlin, New York: De Gruyter Mouton.
- Gotti, Maurizio (2004) “Specialised Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts”. [W:] *Asp.* T. 45–46; 5–20.
- Grucza, Sambor (2010) „Główne tezy antropocentrycznej teorii języków”. [W:] *Lingwistyka Stosowana/ Applied Linguistics/Angewandte Linguistik*. T. 2; 41–68.
- ISO 860 (2007) *Terminology work — Harmonization of concepts and terms*.
- Karpiński, Łukasz (2017) *Systemy leksykalno-komunikacyjne*. Warszawa: Campidoglio.
- Listwan, Tadeusz (red.) (2004) *Zarządzanie kadrami*. Warszawa: C. H. Beck.
- Lukszyn, Jerzy, Wanda Zmarzer (2006) *Teoretyczne podstawy terminologii*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych Uniwersytetu Warszawskiego.
- Pieńkos, Jerzy (2003) *Podstawy przekładoznawstwa: Od teorii do praktyki*. Kraków: Zakamycze.

- Staniewska, Ewa, Justyna Żywiołek (2014) "Komunikacja wewnętrzna w przedsiębiorstwie opartym na wiedzy na przykładzie kompanii piwowskiej". [Na:] http://ptzp.org.pl/files/konferencje/kzz/artyk_pdf_2014/T2/t2_275.pdf [data dostępu: 09.07.2021].
- Suonuuti, Heidi (2001) *Guide to Terminology*. Helsinki: Tekniikan Sanastokeskus.
- Tomaszczyk, Jacek (2017) „Terminologia w komunikacji naukowej”. [W:] Arkadiusz Pulikowski (red.) *Kultura książki i informacji: księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego; 383–393.
- Welch, Mary, Paul R. Jackson (2007) "Rethinking internal communication: a stakeholder approach". [W:] *Corporate Communications: An International Journal*. T. 12, nr 2; 177–198.
- Zajęc, Justyna (2013) *Specjalistyczna komunikacja multikulturowa i multilingwalna w korporacjach globalnych*. Warszawa: IKL@.
- Боднар, Олеся (2014) "О понятии профессиональный язык в современной лингвистике". [W:] *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Nr 2 (32); 33–36.
- Иванов, В. И. (1965) *Дозиметрия ионизирующих излучений - Основные понятия - Терминология*. Москва: Издательство "Наука".
- Малюга, Елена (2011) "Основные характеристики профессионального языка". [W:] *Вестник СамГУ*. Т. 1\2; 133–138.
- Татаринев, Виктор А. (2006) *Общее терминоведение: Энциклопедический словарь*. Москва: Московский лицей.
- Большой энциклопедический словарь. [Na:] <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/2961546> [data dostępu: 28.04.2021].
- Słownik języka polskiego PWN. [Na:] <https://sjp.pwn.pl/szukaj/translacja.html> [data dostępu: 28.04.2021].
- Oxford Learner's Dictionaries. [Na:] <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/translation?q=translation> [data dostępu: 28.04.2021].
- Разработка стандартов на термины и определения. [Na:] https://meganorm.ru/Data2/1/4293799/4293799694.htm?fbclid=IwAR0ROpUq_CM99mbYHJa4Jf-3x9Q_GRnMdViNHwc15_FRkVDoALAvRi_aXOc#i11196 [data dostępu: 05.05.2021].

